

Taswira ya tanzu za sanaa za maonyesho ya jadi katika tamthilia ya Kiswahili: Mfano wa *Mashetani, Pungwa, Ngoma ya Ng'wanamalundi na Mashetani Wamerudi*

Nairobi Journal of Humanities and Social Science

Volume 4, Issue 2, 2020

© 2020 The Author(s). This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license.

Article Information

Submitted: 27th May 2020

Accepted: 9th June 2020

Published: 1st July 2020

Conflict of Interest: No conflict of interest was reported by the authors

Funding: None

Additional information is available at the end of the article

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

ISSN 2523-0948 (Online)

ISSN 2520-4009 (Print)

To read the paper online, scan this code

Ezra Nyakundi Mose, Samuel Moseti Obuchi & Mark Mosol Kandagor

Chuo Kikuu cha Moi, Eldoret, Kenya

Barua pepe: ezranyakundi@kisiiversity.ac.ke

Ikisiri

Makala haya yanachunguza tanzu za sanaa za maonyesho ya jadi na utamaduni wa kiafrika zilizotumiwa kiubunifu na waandishi katika utunzi wa tamthilia ya Kiswahili. Makala yanabainisha tanzu na tamaduni za kiafrika husika katika tamthilia za *Mashetani, Pungwa, Ngoma ya Ng'wanamalundi na Mashetani Wamerudi* na kufafanua mbinu walizozitumia watunzi katika kusababisha na kuibua maana ya ndani ya kazi zao kupitia kwa ejenzi wa taswira za kimaana. Makala haya vilevile yanashughulikia taswira zinazojengwa na tanzu za sanaa za maonyesho ya jadi na tamaduni za kiafrika zilizotumika katika utunzi wa tamthilia ya Kiswahili. Tamthilia nne za *Mashetani, Pungwa, Ngoma ya Ng'wanamalundi na Mashetani Wamerudi* zimehakikiwa kwa misingi ya nadharia za Uhistoria mpya iliyoasisiwa na Greenblat na na nadharia ya Mwingilianomatini iliyoasisiwa na Julian Kristeva. Tanzu za sanaa za maonyesho ya jadi na tamaduni za kiafrika zilizotumiwa katika utunzi wa tamthilia zetu teule zilibainiswa na kisha tukazihakiki kubaini taswira zinazojengwa kupitia kwa matumizi ya aina hiyo katika kujenga dhamira za mwandishi na umbo zima la tamthilia ya Kiswahili.

1. Utangulizi

Watunzi wa tamthilia ya Kiswahili wametumia sanaa za maonyesho ya jadi kitaswira katika utunzi wa tamthilia za *Mashetani*, *Pungwa*, *Ngoma ya Nganamalundi* na *Mashetani wamerudi* tangu mwanzo hadi mwisho wa tamthilia zao. Walipokuwa wakiziandika tamthilia zao, mfumo wa utawala uliokuwepo haukuwaruhusu raia wa kawaida kuwakosoa viongozi. Hivyo utunzi wa Ebrahim Hussein, Said Ahmed Mohamed, Emmanuel Mbogo na watunzi wengine wa wakati wao ulihitaji kuwa na ustadi mkubwa wa kiuandishi ili kujikinga na athari za serikali ya wakati wao iliyokuwa na "mkono mrefu" wa kuwadhulumu raia wao kwa kufungwa jela au hata kuawa kwa kuikosoa sera ya serikali ili kuonekana kudhibiti uongozi wa serikali zao. Ikumbukwe ya kwamba watunzi wengi wa nyakati mbalimbali kama Ken Salo Wiwa wa Nigeria, Ngugi wa Thiong'o na Alaamin Mazrui wa Kenya miongoni mwa wengine waliuawa, kufungwa jela au kulazimishwa kuzikimbia nchi zao kama watoro ili kujisalimisha kwa sababu ya uandishi wao uliowakosoa viongozi wadhalimu na mifumo yao mbaya ya utawala. Ebrahim Hussein, Said Ahmed Mohamed, Emmanuel Mbogo na watunzi wengine wa tamthilia wametunga tamthilia zao kwa kutumia tanzu za sanaa za maonyesho ya jadi kiubunifu kwa njia ya kitaswira kama mbinu ya kuendeleza dhamira katika tamthilia zao ili kuzuia kubashiriwa vibaya kwa urahisi wanapowakosoa mahasimu wao serekalini. Katika sehemu hii tumechunguza taswira zilizozuliwa na tanzu za sanaa za maonyesho ya jadi zilizotumiwa na watunzi Ebrahim Hussein, Said Ahmed Mohamed na Emmanuel Mbogo katika utunzi wa tamthilia zao za *Mashetani*, *Pungwa*, *Ngoma ya Ng'wanamalundi* na *Mashetani Wamerudii*.

Dhana za Kimsingi

Sanaa za maonyesho ya jadi: Taswira: Tamthilia ya Kiswahili

2. Taswira

Lanham (1991) anaeleza taswira kama kitu kinachowakilisha kitu kingine, kiashiria, kibatala cha au matumizi ya kitu cha pili kinachofanana na cha kwanza. Naye Senkoro (1987), anaeleza taswira kama mbinu ya lugha inayotumiwa kuchorea picha kitu au mahali kwa kutumia ishara. Hivyo, taswira ni mbinu inayotumiwa kuwakilisha ujumbe maalumu kwa njia ya kimafumbo. Matumizi ya taswira ni ya kiishara na ni mbinu inayotumia ishara katika sanaa za maonyesho kuwakilisha wazo kwa hadhira iliyokusudiwa. Uhakiki wa matumizi ya taswira huwa ni njia mojawapo ya kumsaidia msomaji kuelewa ujumbe kwa njia isiyotatiza. Matumizi ya taswira hulenga kuibua masuala muhimu, nyeti na tata kama vile ya kisiasa, kidini, kiuchumi na kijamii. Taswira humfikirisha msomaji kwa kumfanya ahusianishe taswira yenyewe na tabia, mambo na

vitu mbalimbali vinavyojitokeza katika maisha yake. Taswira zinazodhihirika katika tamthilia teule tunazozichunguza katika makala haya zimejadiliwa hapa chini.

2.1 Taswira ya Ukoloni Mamboleo katika Tanzu za Majigambo

Watunzi wa tamthilia za *Mashetani*, *Pungwa*, *Ngoma ya Ng'wanamalundi* na *Mashetani Wamerudi* wametumia tanzu za majigambo, ushairi, nyimbo, tamaduni za kiuchawi na pungwa kama nyenzo ya utunzi ili kujenga taswira ya ukoloni mkongwe na ukoloni mamboleo katika tamthilia zao. Ukoloni mamboleo ni namna ya utawala wa nchi zilizoendelea hasa za kimagharibi kuendeleza mfumo wa kibepari unaoathiri maamuzi muhimu kuhusu uchumi, siasa na utawala wa nchi zinazoendelea. Katika mfumo huu, nchi zilizoendelea huzidhibiti nchi changa zinazoendelea kupitia kwa mbinu ambazo si wazi. Tangu mwanzo wa utunzi wa tamthilia ya Kiswahili ya *Mashetani* (1971), kupitia kwa kipindi cha kati cha utunzi cha akina Said Ahmed Mohamed wa tamthilia ya *Pungwa* (1988) na Emmanuel Mbogo wa tamthilia ya *Ngoma ya Ng'wanamalundi* (1998) hadi kipindi cha utunzi cha sasa cha Said Ahmed Mohamed wa tamthilia ya *Mashetani Wamerudi* (2016), ukoloni mamboleo ni dondandugu linalodhihirika katika vipindi vyote. Watunzi wote hawa wanadhihirisha kwamba mataifa ya kiasia yaliyoendelea yanadhibitiwa na mataifa ya kimagharibi kiuchumi, kisiasa, kijamii na kiutawala. Watunzi wa tamthilia hizi wametumia tanzu za sanaa za maonyesho zinazorejelea matukio ya nchi za Afrika kukosa uhuru wa utawala wa ndani, kudhibitiwa kiuchumi na kisiasa licha ya nchi zenyewe kujinyakulia uhuru wao, inaibuka kuwa uhuru huo ni wa bendera tu. Kwa jumla, mataifa yaliyoendelea huathiri maendeleo katika nchi changa za kiasia kiuchumi, kisiasa, kijamii mbali na kumiliki nyenzo za uzalishaji mali katika nchi hizo.

Utanzu wa mchezo wa maigizo kupitia kwa mchezo wa shetani kwa mfano, umetumiwa kijazanda na Ebrahim Hussein katika tamthilia ya *Mashetani* na kurejelewa na Said Ahmed Mohammed katika tamthilia ya *Mashetani Wamerudi* kimwingilianomatini katika mazungumzo baina ya wahusika Prof. na Kijana 1 kuwakilisha dhuluma za ukoloni mkongwe na kudhihirisha ukoloni mkongwe kama asili ya matatizo yanayomkumba mwafrika anayewakilishwa na mhusika binadamu.

Nchi za kimagharibi zimezidhibiti nchi za kiasia kiuchumi, kijamii na kiutamaduni kwa namna inayomithilishwa na kupandwa kichwa na shetani katika tamthilia za *Mashetani*, *Pungwa* na *Mashetani Wamerudi*. Nchi za viongozi waliopandwa vichwa hazina uhuru wa kujiamulia mambo yao na kujitegemea kiuchumi bila kuathiriwa kiutamaduni. Haya ndio madhara yanayosababishwa na nchi za kimagharibi zinazowakilishwa kijazanda na shetani na jogoo katika tamthilia za *Mashetani*, *Pungwa* na *Mashetani Wamerudi* kwa nchi za Afrika na ulimwengu wa tatu ambazo pia zinawakilishwa na mhusika binadamu. Nchi za Afrika zinafaa kuogopa na

kumwambaa mzungu anayeendeleza ukoloni mamboleo kama wanavyoambaa majini katika utamaduni wa kiafrika kwa sababu athari zake ni mbaya na hatari kwa uhuru wao.

Ebrahim Hussein kama mwandishi mkongwe ni miongoni mwa watunzi waasisi na wa awali kabisa kutumia tanzu za sanaa za maonyesho ya jadi za asili ya utamaduni wa kiafrika kuwakilisha taswira ya ukoloni na ukoloni mamboleo katika eneo la Afrika mashariki katika mwaka wa 1971 kupitia kwa utunzi wa tamthilia ya *Mashetani*. Kupitia mhusika Kitaru katika Onyesho la 1 katika Sehemu II, Hussein anatumia istiyari ya shetani kuelezea jinsi ukoloni mamboleo unavyozinyemelea na kujijenga katika nchi za ulimwengu wa tatu kama nchi za Afrika. Kwa kuulinganisha ukoloni mamboleo na shetani, Hussein anaeleza kuwa ukoloni mamboleo kama shetani huwa na nafsi yenye ncha nyingi (shetani ... mjia binadamu na kumghilibu kwa sura mbalimbali), humwingia binadamu kwa namna au sura mbalimbali na kumzuga akili:

KITARU: Shetani, hii ni nafsi yenye ncha nyingi, ni kiumbe kinachomwingia binadamu kwa namna mbalimbali na kumzuga akili. Shetani hufahamu? Hadithi chungu nzima juu ya shetani na binadamu zinazoeleza vipi shetani anavyomjia binadamu na kumghilibu kwa sura mbalimbali.

(*Mashetani - Ufafanuzi wa Kitaru kuhusu Mkoloni – kr. 24 – 25*)

Ukoloni mamboleo hunyemelea na kuzitawala nchi za Afrika na zingine za ulimwengu wa tatu kishetani bila nchi zenyewe kutambua jinsi shetani anavyofanya anapomwingia binadamu kama inavyoelezwa katika visasili na tamaduni chungu nzima za kiafrika (Hadithi chungu nzima juu ya shetani na binadamu – *Mashetani* - uk 24). Masimulizi ya visasili katika tamaduni za kiafrika yamejaa taswira za mashetani yanayomkumba binadamu kwa njia nyingi mbalimbali na kumwathiri. Ebrahim Hussein, Said Ahmed Mohamed na Emmanuel Mbogo wamechota tanzu hizi za jadi za sanaa za maonyesho na kuzitumia kijazanda ili kujenga taswira ya ukoloni mkongwe na ukoloni mamboleo katika nchi huru za Afrika. Akieleza kuhusu dhana ya mashetani, mhusika Kitaru anaeleza hivi: Shetani ... ni kiumbe kinachomwingia binadamu kwa namna mbalimbali na kumzuga akili (*Mashetani* - uk 24). Ukoloni mamboleo hujikita katika karibu kila kitu anachokifanya mwafrika. Baba Kitaru anapomuuliza Kitaru kuhusu linalomsumbua kuhusiana na mashetani, Kitaru anaeleza hivi:

KITARU: Huoni, lakini, kama leo kila kitendo kina alama ya shetani na kila mtu ana nafsi ya shetani.

Katika tamthilia ya *Mashetani*, Shetani ni istitari aliyoitumia Ebrahim Hussein kumwakilisha mkoloni aliyekuja Afrika na kuzitawala nchi za Afrika kimabavu na kuyaingilia maisha ya waafrika kichumi, kisiasa na kijamii. Wakoloni hawa waliingilia maisha ya waafrika kwa kila njia kwa namna inayoathiri uhuru wao. Ukoloni umeingia katika kila kipengele cha maisha ya binadamu kama anavyosema mhusika Kitaru katika dondoo la hapa juu: Huoni, lakini, kama leo kila kitendo kina alama ya shetani na kila mtu ana nafsi ya shetani - (uk 25).

Katika hali ya kurejelea tamthilia ya *Mashetani* kimwingilianomatini, mtunzi Said Ahmed Mohamed naye anafafanua kuwa mashetani bado wapo Afrika pale anapositiza kuwa "Pana mashetani hapa" – (*Mashetani Wamerudi* - uk 7) katika dondoo la hapa chini na pale anapotumia maneno "waltz na Mchezo" yaliyotumiwa na mwandishi Ebrahim Hussein katika tamthilia yake ya *Mashetani Wamerudi* kurejelea ukoloni mkongwe uliokita mizizi na kukataa kuondoka abadani bara la Afrika hata baada ya nchi za Afrika kupata uhuru wao. Said Ahmed ameandika hivi katika tamthilia ya *Mashetani wamerudi*:

Kijana: Pana mashetani hapa.

Prof.: Walewale waliotuchezesha mchezo wa maneno na dansi ya *waltz* huku wakijidai kwamba wangeondoka kwenda kwao. Kumbe wangerudi na sisi tumewaita na kudhani ni wakweli. (*Mashetani Wamerudi* – uk 7)

Matamshi ya wabusika Kijana na Prof katika tamthilia ya *Mashetani Wamerudi* kuwa; Pana mashetani hapa... Walewale waliotuchezesha mchezo wa maneno na dansi ya *waltz* huku wakijidai kwamba wangeondoka kwenda kwao ni thibitisho la ukweli kwamba wakoloni waliobanduliwa Afrika katika vita vikali vya kung'angania uhuru hawakutoka kamwe bali walijibadisha na kurudi katika mfumo mpya wa ukoloni mamboleo. Ajabu ni kwamba waafrika wenyewe ndio wamewaita warudi Afrika "wakidhani kuwa ni wakweli" - (*Mashetani Wamerudi* – uk 7), wenye nia nzuri ya kusaidia nchi maskini za Afrika kama anavyofafanua Said Ahmed Mohamed.

Tamthilia nzima ya *Pungwa* imewasilishwa kwa muktasari kupitia kwa utanzu wa majigambo unaowasilishwa na mhusika Sauti ya Mzuka (*Pungwa* - uk 1). Majigambo ni utanzu wa kishairi katika sanaa za maonyesho ambao hutumiwa na fanani ambaye aghalabu huwa mwanamume kujigamba na kujitapa kuhusu matukio ya kishujaa aliyofanikiwa kuyatenda (King'ei na Kiso 2010). Mtunzi kupitia kwa jigambo hili anadhamiria kusimulia historia ya utawala wa nchi za Afrika na ulimwengu wa tatu tangia ukoloni mkongwe hadi kipindi cha sasa cha kutawaliwa na nchi za magharibi katika utawala wa ukoloni mamboleo ambao Said Ahmed Mohamed katika tamthilia yake nyingine ya *Mashetani Wamerudi* anaurejelea kwa jina utandawazi. Mtunzi

anaanza majigambo yake kwa kushangaa ni kwa mara ngapi mataifa ya Afrika na nchi za ulimwengu wa tatu kwa jumla zitatawaliwa na nchi zilizoendelea za ulimwengu wa kwanza.

Afrika ilitawaliwa kikoloni hapo awali na wazungu kutoka nchi za magharibi. Mara ya pili ambayo ni wakati wa sasa nchi za Afrika zimetawaliwa kiukoloni mamboleo na nchi kutoka magharibi. Katika jigambo hili, Said Ahamed vilevile anahofia kwamba huenda Afrika na nchi zingine za ulimwengu wa tatu zikatawaliwa tena kwa mara ya tatu kwa njia nyingine katika siku zijazo. Mtunzi Said Ahmed Mohamed kupitia kwa sauti ya kuogofya ya Mzuka anauliza hivi katika chanzio cha tamthilia yake:

SAUTI YA MZUKA ...

... Mara ngapi shahada ...

Shahada mara ngapi?

Moja?

Mbili?

Au tatu? (*Pungwa - uk 1*)

Wazungu walitoka kwao ng'ambo wakavuka bahari nyingi ili kufika katika bara la Afrika na kudai kuwa bara la Afrika lilihitaji kugawa katika nchi ndogondogo ili liweze kutawaliwa na wazungu kwa sababu kwa madai ya nchi hizo, nchi za Afrika zilikosa miundo misingi ya kiuchumi, kisiasa, kiutawala na uongozi. Mhusika Shetani katika tamthilia ya *Mashetani* anaeleza ya kwamba wazungu walikuja Afrika ili kuzisaidia nchi za Afrika "kuondoka kwenye tumbo la giza jeusi na kuingia katika ulimwengu wa nuru nyeupe" (*Mashetani* – uk 4). Akimtambua mtawala dhalimu huyo aliyejipea mamlaka ya kuwatawala na kuwahangaisha waafrika, mtunzi anaonyesha jinsi mzungu mkoloni anavyojitapa kupitia kwa utanzu wa jadi wa sanaa za maonyesho wa jigambo hilo kwa njia ifuatayo:

... Mimi ndiye mimi

Mpiga mbizi

Mpiga-mbizi pasi ukomo wa pima

Huzamia kuliko mkizi

Wa kufika kusikofikwa – vina vya ajabu

Mimi mzuka wa bahari saba na mgaagaa fukwe saba

Mhodhi wa miamba saba, mkwepa mawimbi saba ... (*Mashetani* – uk 1. *Msisitizo ni wetu*)

Mtawala wa kikoloni mamboleo ni nchi za kimagharibi ambazo zimeabiri meli kutoka ng'ambo na kuvuka bahari nyingi ili kufika Afrika kama Said Ahmed anavyosema katika dondoo la utanzu wa majigambo la hapa juu, "Mimi mzuka wa bahari saba na mgaagaa fukwe saba". Mkoloni mamboleo ni mgeni kwa nchi za Afrika na nchi za ulimwengu wa tatu ambaye alikuwepo wakati wa ukoloni mkongwe na ambaye ameselelea Afrika na hivyo bado yuko sasa katika mfumo mpya wa udhalimu na unyonyaji wa ukoloni mamboleo na utandawazi. Akijitambulisha katika dondoo, mkoloni anasisitiza kuwa ni yeye aliyepiga mbizi kutoka ng'ambo – Mimi ndiye mimi, Mpira mbizi. Kimwingilianomatini, Ebrahim Hussein vilevile alikuwa ametumia utanzu wa majigambo katika kumfafanua mkoloni ni nani katika tamthilia yake ya *Mashetani*. Ebrahim Hussein anaeleza hivi katika tamthilia ya *Mashetani* kupitia kwa majigambo ya mhusika Shetani:

SHETANI: Unanijua mimi nani?

Mimi Shetani....

Ubaya wangu hausemeki.

Ninajenga.

Ninabomoa.

Ninatukuza.

Ninadhalilisha nitakavyo ...

(*Mashetani - Mijigambo ya Shetani - kr 1 – 2*)

Mkoloni kama wasemavyo Ebrahim Hussein na Said Ahmed Mohamed katika madondoo ya majigambo ya hapo juu ni shetani mwenye uwezo mkubwa unaoangamiza na usiokuwa na kifani wa kuzidhulumu na kizihangamiza nchi maskini za Afrika. Mkoloni mkongwe amerudi tena Afrika kuzitawala nchi za Afrika kupitia kwa kuwateka na kuwatawala viongozi wa nchi za Afrika kwa kuwafanya vikaragosi wao wa kutekeleza majukumu yao ya ukoloni mamboleo. Mhusika Bwana katika tamthilia ya *Pungwa* anaeleza hivi:

BWANA: Sina shetani. Mimi mwenyewe shetani. Mimi mwenyewe pepo.

Mimi mzuka. (*Pungwa - uk 13*)

Tamthilia ya *Ngoma ya Ng'wanamalundi* inaanza kwa utanzu wa masimulizi ya kisa cha uchawi cha msichana mrembo kwa jina Nyamiti aliyekuwa anakamilisha mipango ya arusi yake na mchumba wake Chibupa kuuawa kwa uchawi wa misukule siku moja tu kabla ya arusi yenyewe. Nyamiti alikuwa peke yake chumbani ambako alikuwa amefungiwa kama ilivyokuwa kawaida ya tamaduni za kiafrika kwa mwanamwali

anayetayarishwa kwa ajili ya arusi. Katika hali ya kujirembesha, Nyamiti anajipaka mafuta ambayo alikuwa ameuziwa kiulaghai kwa kukopeshwa kijanja dakika ya mwisho na Mahube kijakazi wa mchawi hatari Chidama. Anapoisikia ngoma inavyopiwa kule nje katika uwanja ambapo arusi inatayarishwa baada ya kujipaka mafuta ya uchawi, Nyamiti anapandwa na jadhira na kuanza kuicheza ngoma hiyo ya sindimba kwani hangeicheza siku yenyewe ya arusi. Hata hivyo, ngoma ilivyopamba moto, ndivyo Nyamiti anapata kuchoka na kichwa chake kuwashwa kama aliyechomwa kichwa na moto. Nyamiti Analia hivi katika dondoo la hapa chini, "Joto, moto! Sasa umefika kifuani. Mama wee! (*Ngoma ya Ng'wanamalundi* - uk11):

NYAMITI: Joto, moto! Sasa umefika kifuani. Mama wee!

CHIBUPA: (*kwa hasira*) Tazama Nyamiti, kesho tunafunga ndoa! Kesho!

Unaelewa?! (*kimya*) Umekuwaje? (*kimya*) Kwa nini unaugua wakati mbaya kama huu? (*hasira zaidi*) Yuko wapi naye huyu Seche! Mwanamke kakabidhiwa mwali halafu anamtelekeza, haonekani!

Mwishoni mwa usimulizi wa tukio katika dondoo la hapa juu kuhusu kujirembesha na kucheza ngoma kwa msichana mrembo ni kifo cha Nyamiti ambaye alikuwa mzima dakika chache zilizopita. Baada ya kujipaka mafuta yaliyorashiwa uchawi, Nyamiti anaanza kusikia maumivu ya kichwa kinachowaka moto hadi anakufa. Mjumba wake Chibupa pia anajaribu kumrai kwa maneno matamu na kumkumbusha kuhusu arusi yao ambayo ingefanyika keshoyake lakini kifo hicho hakizuiliwi kamwe. Chibupa anamsemesha Nyamiti hivi; "Tazama Nyamiti, kesho tunafunga ndoa! Kesho! Unaelewa?! (*kimya*) Umekuwaje? (*kimya*) Kwa nini unaugua wakati mbaya kama huu?" - (*Ngoma ya Ng'wanamalundi* - uk11): Kifo chake kama cha wenzake waliouwa mbeleni na mganga Chidama kinatokea gafla bila kutarajiwa na kusababisha taharuki. Kifo cha Nyamiti hakikuonekana kama kitatokea kwa sababu hakuwa mgonjwa, hakuwa mzee wala hakuhusika katika ajali. Kifo chake kimepanga kutokea kisanaa kupitia kwa uwezo wa ajabu wa uchawi ili kujenga taswira ya ukandamizaji unaofanyiwa watu wanyonge na watu wenye uwezo wa juu kama Chidama.

Siku tatu baada ya matanga ya Nyamiti, mganga mashuhuri kijijini kwa jina Chidama analinyemelea kaburi lake tena kwa nguvu za kiuchawi na kumfufua na kumpeleka katika shamba lake kwenye vizuu wengine shambani mwake. Nyamiti tena anafanyiwa uchawi katika shamba la Chidama ili kumfanya zuzu aliyepumbaa akili, asiyelalamika bali anayekubali kufanya kila kitu anachoamriwa kufanya bila kuuliza swali kama vizuu wengine waliokuwa shambani kule. Vizuu ni aina watu waliopumbaa akili walio katika hali ya kukubali kuwa na bwana anayewamiliki, anayewafuga kama wanyama na anayewafanyisha kazi kwa lazima bila hiari yao katika hali mbaya

isiyokuwa ya kibinadamu ya kufanya kazi bila chakula wala malipo yoyote. Unyakuzi wa watu kutoka kwa jamii kwa kuwaua kwa kutumia uchawi na kuwafufua baadaye ili kuwaweka katika utumwa wa kufanyishwa kazi ya lazima bila malipo ni namna moja ya ukoloni mamboleo. Emmanuel Mbogo anasimulia kisa cha udhalimu wa kiuchawi kwa msichana mrembo Nyamiti ambaye ndoto yake ya kufanya arusi na mpenzi wake Chibupa inakomeshwa kwa kifo cha gafla ili kujenga taswira ya ukatili na unyanyasaji.

Kisa cha Nyamiti ni taswira ya kijazanda inayomithilisha unyakuzi wa nchi za Afrika na wakoloni bila hiari ya nchi zenyewe. Unyakuzi huu wa nchi za kimagharibi, unazifisha nchi hizo kiuchumi, kitamaduni na kisiasa alivyofishwa Nyamiti na mchawi Chidama siku moja kabla ya arusi yake. Baada ya kujinyakulia uhuru, nchi za Afrika zilitarajia kujisimamia na kujifanyia mambo yao ya ndani zifanyavyo nchi huru na jinsi Nyamiti alivyotarajia kuanzisha na kuendeleza familia yake mwenyewe baada ya arusi. Mizungu ya wakoloni kama uchawi wa Chidama unahatarisha uhuru wa nchi hizo kwa kuzinyakua kikoloni na kuzifanya ziwe tegemezi katika kila wanachokihitaji na wanachokifanya.

Waandishi wote wamemrejelea mkoloni kwa majina shetani, pepo au jini ila Said Ahmed Mohamed amemwongeza jina jogoo. Utanzu wa shairi huru lililoghaniwa kwa sauti kali ya kuogofya na mhusika Mzuka katika tamthilia ya *Mashetani Wamerudi* vilevile linasisitiza kuwa mkoloni ni mzuka, jini na pepo mwenye nguvu za kiajabu kama inavyodhihirika katika dondoo lifuatalo:

SAUTI YA MZUKA: Mimi mzuka wa wazuka,
Mimi pepo wa mapepo,
Mimi jini wa majini, ...
Mimi niwezaye kupasua ardhi na kuzama na kuibuka ...
(*Wimbo/Shairi huru la Sauti ya Mzuka, Pungwa - uk 4*)

Mwandishi anatumia maneno tofautitofauti kama "pepo, jini, shetani na mzuka" kuisitiza dhana ya shetani katika shairi huru na jigambo la Sauti ya Mzuka ya hapa juu. Neno "mimi" vilevile limerudiwarudiwa ili kutia mkazo kuhusu mhusika anayezungumziwa. Majina yote yaliyotumiwa kumweleza shetani ni nani yana sifa za ubaya uliokithiri. Ni dhamira na msimamo wa watunzi wetu teule kumwonyesha mkoloni (shetani) kuwa kiumbe mbaya ambaye ni hatari kwa waafrika. Sifa zote alizorimbikiziwa mkoloni zinamdhihirisha kuwa kiumbe laghai kinachodhulumu na kunyonya wanyonge. Kama njia ya kutaka kuwahamasisha waafrika wasiojua kuhusu mkoloni ni nani, watunzi wa tamthilia wanazua taswira zinazomwonyesha Shetani kuwa mzungu aliyehama kutoka kwao katika nchi za magharibi kuja kuwadhulumu waafrika katika miliki yao. Ingawa haonekani, mkoloni yupo na yupo hata kama hatumhisi

asemavyo Said Ahamed Mohamed katika jigambo kwamba, "Na kwamba hamnioni, si kama sipo, Najigeuza nitakavyo ... Pengine ni miongoni mwenu, ndani ya damu yenu" (*Mashetani Wamerudi* - uk 2).

2.2. Taswira ya Ukandamizaji katika Jazanda ya Hadithi ya Chewa

Ebrahim Hussein ametumia utanzu wa hadithi kusimulia dhuluma na unyanyasaji unaofanyiwa nchi za Afrika na ulimwengu wa tatu kupitia kwa hadithi ya chewa. Chewa ni mnyama mkubwa ajabu aliye na uwezo wa kiungu na wa kimapopo wa kumeza kila kitu kilichomo baharini. Chewa anaweza kubadili mwelekeo wa meli na mashua kwa kuvuta mkondo wa maji na kulazimisha chombo hicho kwenda asikotaka nahodha. Mnyama huyu chewa amepewa nguvu za ajabu kama zile za mapepo wanaosimuliwa katika ngano na tamaduni za kiafrika. Katika mila na tamaduni za kiafrika, inaaminika kuwa mapepo wanaowapanda binadamu kichwa hutoka baharini. Mapepo hao wana uwezo wa kuangamiza na kuwavuruga watu akili wasiweze kufikiria kwa njia razini. Kupitia kwa hadithi ya nyanyake Juma inayosimuliwa na Kitaru, Ebrahim Hussein ametumia jazanda ya bahari kurejelea nchi zinazodhibitiwa na nchi za kimagharibi kiutandawazi katika siasa, uchumi na katika maswala ya kijamii kupitia kwa mfumo huo wa utandawazi unaozikutanisha nchi zilizoendelea na zinazoendelea:

KITARU: Hadithi ya chewa. Mbali sana, ukivuka kabahari saba, kuna chewa mkubwa, chewa huyu akivuta pumzi maji yote yanakupwa, maji yote yanaingia kinywani mwake. Anaweza kutoka huko aliko, kuivuta na kuimeza mashua yoyote anayoitaka. Mashua inavutwa na mkondo wa maji, ikitaka isitake. Na huyu chewa si chewa bali ni shetani. (*Mashetani* – uk 28)

Katika dondoo la hapa juu mtunzi anadhihirisha uwezo mkubwa alio nao chewa kwa kueleza kwamba, "chewa huyu akivuta pumzi maji yote yanakupwa, maji yote yanaingia kinywani mwake". Chewa ametumiwa kijazanda na mtunzi kuvuta taswira ya nchi tajiri za ulimwengu wa kwanza ambazo huzidhulumu na kuziathiri nchi za Afrika na ulimwengu wa tatu jinsi wafanyavyo chewa na papa kwa kuwameza samaki wadogo. Mhusika Kitaru katika tamthilia ya *Mashetani* anaendelea kusimulia kuhusu uwezo wa ajabu wa chewa kwa kusema kuwa, "...Anaweza kutoka huko aliko, kuivuta na kuimeza mashua yoyote anayoitaka. Mashua inavutwa na mkondo wa maji, ikitaka isitake". Kama mnyama wa ajabu anayesimuliwa katika hadithi, chewa anayeabiri kutoka maeneo ya mbali kuja kuimeza mashua yoyote anayoitaka. Mkoloni vilevile alisafiri kutoka kwao mbali kuja katika bara la Afrika na kuitwaa nchi yoyote wanayoitaka. Nchi hiyo ya kiafrika inafahamiwa, kunyakuliwa na kudhibitiwa kwa nguvu ipende isipende.

Chewa katika hadithi ya dondoo la hapa juu, ametumiwa kijazanda na Ebrahim Hussein ili kuonyesha tabia ya ulafi na athari ya ukoloni katika mfumo wa ukoloni mamboleo. Nchi za kimagharibi katika mfumo huu wa ukoloni mamboleo zinamiliki njia za uchumi na siasa na kwa kutumia nguvu zao za 'kimkondo' huamua ni upande gani nchi zinazokua zitauchukua kama asemavyo Kitaru katika dondoo "...Mashua inavutwa na mkondo wa maji, ikitaka isitake". Kupitia kwa njia hii ya kusukumwa kwa nguvu, nchichanga hazina uhuru wa kujiamlia mipango ya maendeleo na ustawi wao wenyewe kwa sababu wamedhibitiwa na mkoloni mamboleo anayevuta mkondo wa maendeleo kwake kupitia kwa mbinu za utandawazi. Viongozi wa nchi za Afrika kama nahodha wa meli kwenye bahari ya mawimbi makubwa ya "wakoloni" hawana udhibiti wa nchi zao tangu nchi hizo kujinyakulia uhuru kutoka kwa wakoloni kwani wanaelekezwa tu waende wapi na nchi tajiri kama asemavyo Kitaru:

KITARU: ... toka tumepata uhuru, sisi waafrika hapa imekuwa tumeingia ... ehe, mfano mzuri ... imekuwa kama tumeingia ... katika jahazi moja zuri na jina letu limeandikwa lakini ... nahodha ... nahodha nani? ... Je mkondo ukiwa unavuta upande mwingine na nahodha anataka kupeleka jahazi upande mwingine? (*Mashetani – uk 21*).

Kama katika jahazi, nchi za Afrika na ulimwengu wa tatu zimepata utambulisho wa kuwa huru lakini ziko katika mkondo unaozivuta kuelekea zisizikokutaka; "imekuwa kama tumeingia ... katika jahazi moja zuri na jina letu limeandikwa lakini ... nahodha ... nahodha nani?". Nchi hizi zimedhibitiwa na nguvu za kibepari zinazomiliki njia za uzalishaji mali, biashara, vyombo vya bahari, mfumo wa kuhawilisha pesa na njia zingine wanazozitumia kudhibiti nchi changa za Afrika. Utekelezaji wa shughuli hizi zote hauongozwi na tawala za nchi huru za Afrika bali zinadhibitiwa na nchi za ulimwengu wa kwanza "ki-remote control" kama asemavyo Said Ahmed Mohamed katika tamthilia yake ya *Mashetani Wamerudi*.

2.3. Taswira ya Utegemezi, Unafiki na Uongozi Mbaya katika Majigambo, Nyimbo na Ndoto

Ebrahim Hussein ametumia tanzu za majigambo, nyimbo na ngoma katika kuzua taswira ya unafiki, unyanyasaji na ubadhirifu wa utawala na viongozi wa nchi za Afrika. Baada ya kumng'oa mbeberu kutoka bara la Afrika na kujinyakulia uhuru wao, nchi za Afrika zilijitungia nyimbo na kucheza ngoma ili kusherehekea uhuru wao kwa njia iliyodhihirisha kiburi. Mhusika Binadamu katika tamthilia ya *Mashetani* anayemwakilisha mwafrika alijinyakulia uhuru wake kutoka kwa mkoloni na kuimba chini ya mbuyu kama ifuatavyo:

(anapiga vigelegele vya furaha. Anarukaruka na kuizunguka maiti kwa furaha kubwa. Anacheka mpaka michozi inamtoka. Anacheka mpaka furaha na kicheko vinamlevya. Anauendea ule mbuyu kwa haraka na huku anacheka. Anaimba)

Wako wapi walio wakijitapa?
Sasa twawataka.
Wako wapi walio wakijitapa?
Sasa twawataka.
Tumekwisha (*anacheka*) wakamata
Wakamata.
Tumekwisha wabwabwata.

Wako wapi waliokuwa juu jana?
Sasa twawataka.
Wako wapi waliokuwa juu jana?
Sasa twawataka.
Tumekwisha waangusha
Waangusha.
Tumekwisha wasagasaga.

Tumekwisha wakamata
Wakamata.
Tumekwisha wabwatabwata

Tumekwisha waangusha
Waangusha.
Tumekwisha wasagasaga.

(Mashetani - Wimbo wa Binadamu - kr 9 – 10)

Kama inavyodhihirika katika wimbo wa mhusika Binadamu wa tamthilia ya *Mashetani*, kiburi kiliwafanya waafrika kujipiga kifua na kuwakejeli wazungu waliokuwa wametoka kwa kuwauliza maswali ya kuwadunisha na kuwadhihaki ifuatavyo katika nyimbo zao; “Wako wapi walio wakijitapa?Tumekwisha (*anacheka*) wakamata. Wakamata.Tumekwisha wabwabwata”. Kwa waafrika, huu sasa ndio uliokuwa wakati wao wa kuwa juu kama walivyokuwa wakoloni. Ukweli ni kwamba huu ndio uliokuwa wakati wa Mwafrika kuwa juu kwa kujitawala, kujitegemea na kujifanyia mambo wao wenyewe. Kujinyakulia uhuru ulifaa kuwa wakati wa furaha na kujinyakulia utawala wao

wa ndani wala si wakati wa kuwaruhusu watu kutoka nje kuja kuwatawala. Katika kurejelea mbinu zinazopatikana tu katika utanzu wa majigambo wa sanaa za maonyesho ya jadi na utamaduni wa kiasia, mwafrika (Binadamu) anayataja mambo aliyofanikiwa kuyatekeleza wakati wa kupigania uhuru wake. Binadamu ambaye anamwakilisha mwafrika katika wimbo wa Binadamu anajisifu na kujigamba kuhusu matendo makubwa aliyokuwa ameyatenda kwa kusema maneno yafuatayo; Tumekwisha waangusha...Tumekwish wasagasaga...Tumekwisha wakamata...Tumekwisha wabwatabwata...Tumekwisha waangusha...Tumekwisha wasagasaga. Ingawa waafrika walikuwa wameupata uhuru wao kwa shida kubwa na mahangaiko, walisahau matatizo hayo yote na wakaanza kujitapa kwa kiburi kama inavyodhihirika katika majitapo na majisifu yake katika dondoo la wimbo la hapo juu.

Baada ya kusherehekea kwa tamasha kujinyakulia uhuru wao kwa majigambo, nyimbo na ngoma za furaha na vigelegele kwa muda mrefu, nchi za Afrika zinatambua ukweli kwamba haziwezi kijitawala na kujitegemea zenyewe kiuchumi, kisiasa na kijamii. Baada ya muda mfupi wa kujinyakulia uhuru, nchi za Afrika zilianza kutegemea misaada ya mawazo, uongozi na mali kutoka nchi za magharibi. Baada ya wimbo katika dondoo la hapo juu (Wimbo wa Binadamu), binadamu anajaribu kujirusha juu ya tawi la mti kama alivyofanya shetani alipojirusha juu ya tawi la mti na kujibadilisha kimiujiza akitarajia naye kushikilia bila kuanguka kama shetani. Kwa mara zote tatu Binadamu anajarusha juu ya tawi na anaanguka kama inavyodhirishwa katika dondoo la hapa chini ambapo mtunzi anaeleza hivi; "*Anajitupa juu ya tawi, huku anacheka. Mara anaanguka chini. Anajaribu tena, anaanguka*", Mwandishi Ebrahim Hussein anaandika hivi katika tamthilia ya *Mashetani*:

(Anajitupa juu ya tawi, huku anacheka. Mara anaanguka chini. Anajaribu tena, anaanguka. Mara ya tatu vilevile. Ulevi umemtoka) - (Mashetani - uk 10)

Kujitupa juu ya tawi kwa mhusika Binadamu na kuanguka ni taashira ya nchi za Afrika kujaribu kujisimamia na kujitawala kwa kujifanyia mambo yao wenyewe. Nchi za Afrika hata hivyo haziwezi kujisimamia kama nchi za magharibi zilizozitawala wakati wa ukoloni. Punde tu baada ya kujinyakulia uhuru nchi za Afrika zilianguka tena na tena kama anavyoeleza mtunzi katika dondoo la hapo juu, "*Anajitupa juu ya tawi, huku anacheka. Mara anaanguka chini. Anajaribu tena, anaanguka. Mara ya tatu vilevile*" - (*Mashetani* - uk 10). Kuanguka kwa nchi za kiasia zinapojaribu kujitegemea kwa kujitawala kunaziingiza nchi hizo katika shimo la utegemezi wa misaada, maarifa, utawala, mbinu za kujiamulia na kujifanyia mambo yao wenyewe. Licha ya nchi za Afrika kufurahia kujinyakulia uhuru wao kwa nyimbo na sherehe, ukweli wa hali ya

utegemezi wao katika nchi za magharibi unazibainikia kama mlizamu na mwandishi anaeleza kuwa "ulevi umemtoka" (uk 10). Kuanguka kwa Binadamu kutoka kwa tawi ni taashira ya nchi za Afrika kushindwa kujitawala kama nchi huru na hivyo hatimaye kutoweza kujitegemea.

Kila mara baada ya nchi za Afrika kushindwa kujisimamia na kujitegemea kama alivyofanya shetani alipojigeuza na kujirusha juu ya tawi la mti, nchi hizo za Afrika zilimlaumu mzungu kuwa ndiye anayesababisha kuanguka kwao. Hivyo waafrika wanaanza kutafuta visababu vya kueleza asili ya kuanguka kwao. Binadamu anasema hivi katika mchezo wake na Shetani baada ya kumuua Shetani, "Wewe hapo ndiye unayesababisha kuanguka kwangu":

Hukufa! Uko hai!

Najua umo humu mtini. Wewe hapo ndiye unayesababisha kuanguka kwangu. Jibu. Unacheka? Nakuhisi unanicheka. Ila sasa siusikii tena mcheko wako, lakini ninauhisi. Sikuoni lakini, lakini ninakuhisi ... Ninajua kuwa ni wewe tu unayenianguka. Unanianguka kisirisiri huku unacheka ... (*Mashetani* - uk 10)

Ingawa mkoloni alishindwa na mwafrika na kuondolewa kwa nguvu na mwafrika kujipatia uhuru wake, mzungu hakuondoka kama Binadamu anavyoeleza mashaka yake katika dondoo la hapa juu, "Najua umo humu mtini. Wewe hapo ndiye unayesababisha kuanguka kwangu". Wazungu walirudi Afrika na kuendelea kuwatawala waafrika kwa njia tofauti ambazo waafrika hawakuzielewa. Kwa Binadamu kutoelewa hali yake ya kutawaliwa na nchi za magharibi zilizokuwa zimerudi kisirisiri, Binadamu anasema, "...Nakuhisi unanicheka. Ila sasa siusikii tena mcheko wako, lakini ninauhisi. Sikuoni lakini, lakini ninakuhisi Hii ndiyo sababu Binadamu anasema kwamba anajua Shetani yumo humo mtini walikokuwa wakicheza. Binadamu anamlaumu Shetani kwa kuanguka kwake. Nchi za Afrika zinaanguka kimaendeleo na kushindwa kujisimamia kama nchi huru kwa sababu ya kudhibitiwa katika Nyanja zote za maisha yao hali ambayo inasababisha utegemezi wao katika nchi za magharibi na hatimaye kuanguka kwao. Punde tu baada ya kujinyakulia uhuru wao, waafrika wengi waliingiwa na unafiki wa mabepari waliokuwa wametoka na kuanza kujilimbikishia mali kwa njia ambazo si halali huku wakitumia mali kwa njia ya ubadhirifu kwa mawazo potovu kwamba huu ulikuwa wakati wa mwafrika kula kama anavyosema mhusika Mtu 1, "Bwana huu sasa wakati wetu. Mwafrika sasa ale vizuri, akae mahali pazuri, avae vizuri ... nataka tuwaone waafrika wana ndege, mali zao wenyewe":

MTU 1: Wewe ... wewe sijui namna gani unajiweka nyuma kama mkia.
Bwana huu sasa wakati wetu. Mwafrika sasa ale vizuri, akae mahali pazuri,
avae vizuri ... nataka tuwaone waafrika wana ndege, mali zao wenyewe.
(*Mashetan. - Burudani ya kinywaji mkahawani – kr. 43 – 44*)

Mawazo haya potovu ndiyo yaliyowaongoza wengi wa wafanya kazi wa kiasia kuanza kuibia serikali za nchi zao ili kujishindia mali ambayo hawakufaa kuwa nayo. Baada ya nchi ya Tanzania na nchi zingine za Afrika kujinyakulia uhuru, mali iliyokuwa inamilikiwa na wazungu na mabwanyenye wengine ilitwaliwa na kutaifishwa. Huu ndio wakati ambapo familia ya akina Juma wa *Mashetani* ilikuwa juu kiuchumi kabla ya nchi za Afrika kujinyakulia uhuru (wakati wa ukoloni mkongwe) na mali yao kutaifishwa na kuwafanya kuwa katika tabaka la chini sasa. Familia ya Kitaru ambayo ilikuwa chini wakati wa ukoloni badala yake ilijibadilisha kama alivyofanya Shetani katika mchezo wa shetani na binadamu na kupanda ngazi kiuchumi na kuwa katika upeo wa kimatabaka. Baba ya Kitaru katika ubadhirifu huo anabadilisha magari anavyopenda kwa kujinunulia magari mapya ya bei gari. Baada ya kununua gari mpya, Baba Kitaru anacheza na kuimba na bibi yake hivi:

BABA KITARU: (*anaimba*)

Papa pa pa pa pa

I like some money

Papa pa pa pa pa

I like some money.

Papa pa pa pa pa

(Mama Kitaru anaingia)

A very good life.

Papa pa pa pa pa (*Anamchukua mkewe kucheza*)

A very beautiful wife.

Papa pa pa pa pa

A very good wife

Papa pa pa pa pa

A very good life ...

BABA KITARU: Njoooni hapa dirishani. Unaiona nini?

MAMA KITARU: Gari mpya! Benz!

BABA KITARU: Yangu! Naam! Mali yangu, jasho langu. Kitaru, njoo uitazame. Juma, njoo. Mnaiona? Tazama ilivyotulia. Basi pale itoneshe tu – waaaah,

linaruka kama ndege. Twendeni tukatembee, mnasemaje? Twendeni, twende, twende. (*Mashetani* - Baba Kitaru kununua gari mpya - kr 21 -22)

Baba Kitaru anaongoza wimbo wa kusherehekea kununua kwake gari mpya inayobadilisha maisha yake kuwa "mazuri" kama anavyosema katika wimbo wenyewe. Wimbo wa Baba Kitaru unaimbwa kwa lugha ya kiingereza. Baada ya kujinyakulia uhuru, waafrika wengi walioingia uongozini, walikengeuka na kubadilisha mienendo yao ya maisha kwenda ile ya kimagharibi pamoja na kusema kwa lugha ya kiingereza kama anavyofanya Baba Kitaru katika wimbo anapoimba, "*Papa pa pa pa pa; I like some money; Papa pa pa pa pa; I like some money; Papa pa pa pa pa; A very good life*". Baba Kitaru katika wimbo huu anaeleza kwamba, kuwa na pesa na bibi mzuri ndio mambo ambayo yanamfanya kufurahia maisha yake licha ya kwamba pesa hizo amezipata kupitia kwa njia ya wizi uliochangia katika kuanguka kwa mashirika mengi ya serikali. Matumizi ya lugha ya kiingereza katika wimbo huu ni mbinu ya kudhihirisha mkengeuko na umatabaka ulioko miongoni mwa jamii za kiafrika baada ya kujinyakulia uhuru.

Viongozi wa nchi za Afrika walidhani kwamba, kuwa na maisha mazuri ni kujinyakulia mali na kununua magari mapya kwa bei gari baada ya kuibia serikali yao. Haya ni maisha ya ubadhilifu ambapo pesa nyingi zinaharibiwa na waafrika katika kufadhili maisha ya anasa. Wizi wa mali ya umma unaleta umaskini katika nchi za Afrika ambao unazifanya kukimbilia nchi za magharibi ili kwenda kuomba misaada. Uwasilishaji wa wimbo huu unafanywa kwa njia zinazopatikana tu katika Sanaa za maonyesho ya kiafrika.

Kutoelewa maana ya kuwa huru kunadhihirika mkahawani katika Sehemu III Onyesho la II la tamthilia ya *Mashetani* pale ambapo wahudumu wanang'ang'ania wateja wazungu na matajiri ambao wanatoa bahashishi "tip" na kuwabagua na kuwadharau wateja waafrika wanaonekana kuwa maskini ambao hawawezi kutoa "tip" baada ya kuhudumiwa. Wateja waafrika wanalalamika kuwa wanapuuzwa na hawasikizwi wanapoweka maombi yao ya vyakula kwa wahudumu hao mkahawani tofauti na wanavyowafanyia wateja wazungu. Kama inavyodhihirika katika mazungumzo yao wahudumu hao hao hubishana na wateja waafrika kwa njia ya madharau jambo ambalo hawalithubutu kulifanya kwa wateja wazungu.

Wateja wakingoja vyakula walivyoviagiza katika onyesho tulilolitaja hapa juu wanazungumzia kuhusu wizi na ubadhilifu wa mali ya umma unaofanywa na wafanya kazi wa serikali. Kwamba mashirika ya serikali yalikuwa yanafungwa baada ya wafanya kazi waliochukua uongozi wao baada ya uhuru kuyapora pesa walizozitumia kinafiki kujinunulia majumba makubwa, magari ya bei gali mbali na kuishi maisha ya anasa.

Mhusika Juma akiwa kando katika meza nyingine mkahawani anahitimisha hali hiyo ya waafrika kwa shairi lifuatalo:

JUMA: upweke.

Upweke una mbawa

Unarusha nyoyo za binadamu juu kabisa.

Chini linabakia ganda.

Macho yanaona, akili inafikiri ...

Lakini ...kiwiliwili hakihisi.

(Anacheka polepole)

Bibi anapuliza sumu.

Sumu au mapenzi?

Jaribu kupambanua:

Mapenzi hugeuka sumu.

Naam, mara nyingi

Mapenzi hugeuka sumu

(Mashetani - Shairi la Juma – kr 41 – 42)

Wakati wa mazungumzo kati ya wahudumu wa mkahawa na wateja wao katika Sehemu ya III Onyesho la II mtunzi anabadilisha mbinu ya uwasilishaji kutoka kwa mawasiliano kupitia kwa mazungumzo ya moja kwa moja kwenda kwa uwasilishaji wa tamthilia yake kupitia kwa mbinu ya ushairi. Ushairi pia ni utanzu wa sanaa za maonyesho ya jadi ambao msanii ameutumia kiubunifu katika kuwasilisha ujumbe wake. Mtunzi kupitia kwa mhusika Juma katika kifungu cha ushairi wa hapo juu anafafanua jinsi waafrika wanawabagua na kuwanyanyasa waafrika wenzao kwa manufaa yao ya kinafiki katika hali ya kutojithamini wenyewe. Hii ndiyo sababu wanabaguana hata katika mikahawa na kutamani kuwahudumia wazungu na matajiri wanaotoa bahashishi. Kupitia kwa kifungu hicho vilevile inadhihirika kwamba waafrika hawafanyi bidii kujitosheleza wenyewe bali huwangoja matajiri wawapatie misaada inayokuja kama “tip” baada ya kutoa huduma ambayo ni jukumu lao.

Watawala wa kiafrika waliochukua hatamu za uongozi punde tu baada ya nchi za Afrika kujinyakulia uhuru walijaa tamaa ya uongozi kiasi kwamba mhusika Bwana katika tamthilia ya *Pungwa* ambaye ni kiwakilishi cha viongozi wa Afrika anaonekana kuwa mwenye wasiwasi anayehofia kupokonywa mamlaka kila mara kupitia kwa ndoto za kila wakati. Mwandishi Said Ahmed anatumia utanzu wa ndoto kisanaa kuwasilisha dhamira ya unafiki na uongozi mbaya katika tamthilia yake. Bwana anaeleza hivi:

Bwana: Mimi kila siku naoteshwa ndoto mbaya

Sijui mara kuna dhoruba, mara kuna tetemeko
la ardhi, mara tunagharikishwa, mara ... (*Pungwa* – uk 8).

Mhusika Bwana ambaye ni mfano wa kiongozi wa nchi moja huru ya bara la Afrika anaota akinyang'anywa mamlaka ya uongozi kwa kueleza hivi; Mimi kila siku naoteshwa ndoto mbaya (*Pungwa* – uk 8). Wasiwasi wa viongozi wa nchi za Afrika kunyang'anywa mamlaka hata katika ndoto wakati wa kulala ni dhihirisho la unafiki unaowasumbua viongozi wa Afrika na nchi zingine za ulimwengu wa tatu kuliko matatizo ya uongozi wenyewe yanayofaa kuwashughulisha wao. Viongozi hao wana wasiwasi kwa sababu wanaelewa kuwa uongozi wao ni mbaya na wanaweza kuondolewa mamlakani na wananchi wanaowaelekeza vibaya. Wasiwasi wa kuondolewa mamlakani huwasumbua viongozi wa nchi za Afrika kiasi kwamba wanapatwa na magonjwa ya akili. Baada ya kuugua ugonjwa wa wasiwasi wa kupokonywa uongozi mhusika Bibiye anamtafutia kiongozi Bwana tiba kwa waganga wa kienyeji ambao licha ya kushindwa kumtibu Bwana kwa njia ya kumpunga pepo, wanadai malipo ya juu:

Mahoka: Sisi hufanya wema mara nyingi bila kutarajia malipo, lakini kwa maskini wenzetu. Matajiri, ndio matajiri tena, lazima mtulipe. Tena ... Mahoka: Ikipasa mtulipe malipo halali. (*Pungwa* – uk 13).

Kwa mujibu wa Mahoka ambaye ni daktari wa kienyeji anayejaribu kumtibu Bwana katika dondoo la hapa juu, kuna tofauti kubwa kati ya matajiri na maskini. Waganga wa kienyeji huwafaa maskini wenzao kwa kuwatibu bila kutarajia malipo. Hata hivyo anavyoeleza Mahoka, wao hudai malipo kwa matajiri kama mhusika Bwana ambaye ni kiongozi mtawala anayeugua ugonjwa wa wasiwasi wa kunyang'anywa mamlaka. Madai ya Mahoka yanadhihirisha umatabaka kati ya watawala na watawaliwa, "Sisi hufanya vyema ... bila kutarajia malipo, lakini kwa maskini wenzetu. Matajiri lazima mtulipe ..." (*Pungwa* – uk 13).

Utatuzi wa matatizo ya nchi za Afrika utakuwa wa gharama ndogo ikiwa waafrika watatafuta masuluhisho ya matatizo yao hapa hapa nyumbani na utakuwa ghali ikiwa waafrika wataenda kuwatafuta wataalamu wa nje katika nchi za magharibi kuja kuyasuluhisha matatizo ya nchi za Afrika. Madai ya Mahoka yanadhihirisha kuwa matatizo ya nchi maskini za Afrika yanafaa kutafutiwa suluhu nyumbani hapa Afrika kwa wataalamu wa kienyeji wanaoelewa matatizo yao wenyewe wala si ng'ambo kwa nchi tajiri za wazungu ambao wanadai malipo ya juu na kufanya ukombozi wa nchi za Afrika kuwa ghali. Akiongezea kuonyesha madharau na kiburi cha viongozi na watawala wa Afrika kwa wataalamu wa nyumbani kwa kutoshirikiana nao, mhusika

Bwana ambaye ni kiwakilishi cha viongozi wa kiasia anaeleza hivi kumhusu Mahoka na kundi lake la maskini:

Bwana: Mahoka hajui hata umaskini wake. Na aende tu mimi mzima.
Kwanza mimi na mahoka hatukai baraza. (*Pungwa* - uk 14).

Usemi wa mhusika Bwana unadhirisha, madharau, kiburi na umatabaka katika jamii ya pungwa unaosababishwa na kiburi cha viongozi na ambao ni dalili ya uongozi mbaya. Kiburi cha uongozi wa kiasia hautaziruhusu nchi hizi kutafuta masuluhisho ya matatizo yao kwa wataalamu wa nyumbani. Watawala ambao wameiba mali ya umma na kuwa matajiri hawawezi kukaa pamoja na wataalamu maskini katika baraza moja kwa sababu ya tofauti zao za utajiri au umaskini unaoleta tofauti za kimatabaka na kiongozi katika kiburi chake anadai hivi; Mahoka hajui hata umaskini wake. Na aende tu mimi mzima. Kwanza mimi na mahoka hatukai baraza (*Pungwa* - uk 14).

2.4. Taswira ya Unyanyasaji katika Ngoma

Emmanuel Mbogo ametumia utanzu wa ngoma na nyimbo wa sanaa za maonyesho ya jadi kudhihirisha dhima ya ukandamizaji na unyanyasaji katika mfumo wa ukoloni mamboleo uliopo katika jamii katika tamthilia yake ya *Ngoma ya Ng'wanamalundi*. Mojawapo ya ngoma alizozitumia Mbogo katika kujenga dhima ya ukoloni mamboleo ni ngoma ya Chidama. Ngoma ya Chidama ina wahusika wanne ambao ni Chidama mwenyewe, Mahube kijakazi cha Chidama, Melo mkewe Chidama na vizuu wa Chidama. Mwandishi ametumia ngoma ya Chidama kiisitari ili kuonyesha mbinu zinazotumiwa na viongozi kuwahadaa na kuwavyoga fikra vijana na umma kwa jumla kwa njia za kiujanja na za kiuchawi ili kuweza kuwamiliki na kuifanya iwe rahisi kuwakandamiza na kuwanyanyasa kwa manufaa yao wenyewe katika mfumo wa sasa wa biashara huria na utandawazi unaoendelea ukoloni mamboleo. Watu wa nchi za Afrika hawawezi kujiamulia wenyewe wanalolitaka katika maisha yao bali nchi zilizoendelea zimezitwaa nchi zinazoendelea kwa njia za kiujanja kama zilivyo njia za kiuchawi zilizotumiwa na mganga Chidama katika tamthilia ya *Ngoma ya Ng'wanamalundi* bila waafrika wenyewe kuelewa. Mhusika Chidama ambaye ni mganga anayetumia uchawi wa msukule kuwaroga watu anaeleza hivi kuhusu ngoma ya Chidama:

CHIDAMA: ... siku zote nimekwambia lazima wacheze dansi ya Chidama.
Ngoma ya kuwafanya wakakamavu wa mwili lakini mazimbwezimbwe wa roho na bongo. Dansi ya kutia mbolea nyongo ya unyonge wao. Dansi ya kurutubisha nidhamu katika kazi yao

(Kiambatisho 3, Ngoma ya Ng'wanamalundi, iv) Ufafanuzi wa Chidama wa umuhimu wa ngoma ya Chidama uk -27 - Msisitizo ni wetu).

Ngoma ya Chidama ni taswira ya kiistiari inayowakilisha makundi hasimu yanayodhulumu maskini na watu wa tabaka la chini kwa kuwateka fikra ili kuwalazimisha na kuwakandamiza kufanya wanavyotaka wao bila wanaokandamizwa kutambua wenyewe. Vizuu wanacheza dansi ya Chidama bila kuelewa na bila kuuliza maswali. Vizuu ni watu waliokuwa wakiishi maisha yao ya kawaida wakauawa na kufufuliwa kwa mbinu na uwezo wa kiuchawi wa mganga Chidama ambaye anawaroga tena ili wasiwe na ubongo razini bali ubongo tahira unaokubali kunyanyaswa na kudhulumiwa anapowalazimisha kumfanyia kazi kwa nguvu. Vizuu wanachapwa ili kuwalazimisha kucheza dansi na hawana furaha wala hawaelewi wanalolichezea. Wao ni kama vibonzo vinavyochezeshwa na mtu fulani. Mbinu za wadhalimu hao ni kama uchawi wa Chidama unaovyoga na kuvuruga fikra razini za vizuu wasielewe dhuluma wanazofanyiwa. Ngoma ya Chidama ni ngoma ya kiuchawi inayoafiki dhima ya dhuluma na unyonyaji katika jamii ya kisasa. Ngoma yenyewe ina athari za kiuchawi kwa wachezaji kwani wanapoicheza hufanana vichaa au watu wanaovuta bangi au wanaotumia madawa ya kulevyo.

Baada ya vizuu kuicheza hiyo ngoma ambayo si ya asili ya kiafrika kwani mtunzi anaiita "dansu ya tilantiki", Chidama anayaonea fahari mafanikio yake katika kuwateka vizuu ambao sasa ni wafanya kazi wake. Katika kuonyesha furaha yake kwa vizuu kwa kazi wanayoifanya, kwa bezo na kiburi Chidama anawahidhi vizuu zawadi ambazo ataletewa na meli kutoka Tilantiki:

CHIDAMA: *(Mwisho wa dansi anacheka karibu azimie!)*

Lo! Safi! Safi! Kesho nawaletwa zawadi! Lo! Safi sana. Kesho nawaletwa chakula safi! Meli toka Tilantiki imetia nanga jana. Watu wa Tilantiki watu wazuri sana. Wema na wakarimu. Wametuletea meli imejaa mabenzi ya kupanda siye, lakini hawakusahau za unga wa njano na mweusi, kwa ajili yenu. Unga mzuri kwa nguruwe kule Tilantiki, lakini utawafaa nyinyi pia. Basi kesho nanunua gunia moja kwa ajili ya mafyondogoo yenu. *(Ngoma ya Ng'wanamalundi - uk27)*

Mtunzi ametohoa jina "Atlantic' na kuliandika "Tilantiki" ili kuswahilisha matamshi ya neno hilo la kiingereza. Muziki wanaoucheza vizuu ni wa Tilantiki na bidhaa zinaletwa na shehena ya meli kutoka Tilantiki, "meli imejaa mabenzi ya kupanda siye" - *(Ngoma ya Ng'wanamalundi - uk27)*. Tilantiki ni dhana aliyoitumia mtunzi kurejelea utawala na bidhaa kutoka ughaibuni unaoletwa na biashara huria ya utandawazi katika mfumo wa

ukoloni mamboleo. Viongozi wa nchi za kiafrika wanaingiwa na kiburi na kutumia vibaya mali ya nchi kwa kujiagizia bidhaa za anasa kama magari ya aina ya 'benz' ilihali wananchi wa tabaka la chini wanaofanya kazi kama vizuu wananyanyaswa na kupewa chakula kibaya cha unga mweusi na wa njano unaokuliwa kule ng'ambo na nguruwe (*Ngoma ya Ng'wanamalundi* - uk27). Wafanyakazi wanadunishwa na kunyanyaswa na viongozi wao ambao wanafaa kujali maslahi yao na kuwatunza vizuri. Badala yake viongozi hao wanaendeleza unafiki na ubadhirifu kwa kuagiza bidhaa za anasa kutoka ng'ambo na kushirikiana na nchi za nje kuwanyanyasa wananchi maskini. Ngoma ya Chidama au ngoma ya "Tilantiki" kwa jina lingine ni ngoma ya kuendeleza unyanyasaji na dhuluma kwa watu wa tabaka la chini.

Mtunzi ametumia ngoma ya Chidama kiubunifu kuonyesha kwamba kuna taasisi, nchi na watu wenye nguvu wa tabaka la juu ambao hutumia mamlaka yao vibaya kwa namna ya kiuchawi ili kuzikandamiza nchi changa ambazo hazijaendelea pamoja na watu wake wanyonge wa tabaka la chini. Mfumo huu wa ukoloni mamboleo ambapo nchi zilizoendelea zinazinyakua nchi zinazoendelea na kuzinyanyasa kiuchumi, kiutawala na kijamii umeelezwa vizuri na kisa kielelezo alichokisikia mtunzi ndani ya gari la moshi kwa abiria waliokuwa wakipiga gumzo kumhusu mzee mchawi aliyewaua na baadaye kuwatumikiza watu hao aliowaonea wivu katika kazi zake za kuzalisha mali. Baada ya kuwaua kiuchawi, mganga huyo angerudi kaburini baada ya mazishi yao ili kuwafufua kiuchawi ambapo angewafanyia dawa ya kuwafanya mazuzu au vizuu wasiojielewa na wasioweza kulalamikia hali yoyote ya kuwanyanyasa. Chidama kama kielelezo cha viongozi fulani wa kiafrika na nchi za kimagharibi zilizoendelea, angewatumikiza vizuu hao katika mashamba yake kuzalisha mali bila hiari yao na bila malipo yoyote. Maslahi ya vizuu katika shamba la Chidama hayashughulikiwi hata kidogo. Vizuu hao ambao ni watu waliorogwa na kuwafanya kuwa na bongo tahira zilizochanganyikiwa wanakula na kulala zizini kwa manyasi na wanyama kama nguruwe na ng'ombe. Aidha, vizuu wanafanyishwa kazi ngumu katika hali na mazingira mabaya ya kazi. Waafrika kama vizuu wamerogwa kwa njia ambayo hawajui wasiweze kulalamikia hali yao mbaya ya kazi. Mtunzi anatumia utanzu wa hotuba kwa njia ya kimwingilianomatini na kumfanya mhusika wake Chidama kueleza ifuatavyo kuwahusu wafanyakazi wake vizuu:

CHIDAMA: (*peke yake*) Watoto wangu hawana gharama. Hawana gharama watoto wangu. Hawana makuu wala mahitaji. Watoto wangu watiifu. Hawana kelelekelele kama za wale wenzao mjini. Wale vijakazi na watwana wa viwandani hububujika maneno toka ndimi zao ndefu kama za kinyonga ... Kila kiwanda ukiingia vurumai, ghasia. Ati wenyewe wameunda vikundi vyao vya

ujambazi na madai chungu nzima. Madai ya kugoma kazi. Madai ya chakula. Si wazimu? Utagamaje kazi halafu udai chakula? (*anafikiri*). Mimi hapa kwangu nimeisha kata kilimilimi. Hakuna mdudu anayeweza kufurukuta. Nikimwona mmoja: namfua sawasawa kabla sijamwanika juani ... (*Ngoma ya Ng'wanamalundi, - Maelezo ya Chidama kuhusu unyanyasaji wake wa vizuu - uk 28*)

Dondoo la hapa juu, mhusika Chidama anawalinganisha wafanyakazi wake na wale wanaofanya kazi katika viwanda na mashamba mengine. Chidama anajitapa kuwa wafanya kazi wa huko kwingine wanagomea kazi na kusababisha ghasia zisizopendwa na waajiri kwa kukosa mahitaji yao muhimu katika viwanda vyao kinyume na kwake ambako amewazima na kuwanyamasisha wafanyakazi wake wasiseme neno lolote hata kama wamedhulumiwa, "Kila kiwanda ukiingia vurumai, ghasia. Ati wenyewe wameunda vikundi vyao vya ujambazi na madai chungu nzima. Madai ya kugoma kazi. Madai ya chakula. Si wazimu? Utagamaje kazi halafu udai chakula? (*anafikiri*). Mimi hapa kwangu nimeisha kata kilimilimi. Hakuna mdudu anayeweza kufurukuta" – (*Ngoma ya Ng'wanamalundi – uk 27*). Hali hii inashuhudiwa katika viwanda, mashirika na nchi ambapo wafanyakazi wamezimwa kwa kuwekewa masharti na sheria ngumu zisizowaruhusu wafanyakazi kutangamana na wafanyakazi wengine wa nje wala kujieleza kwa njia yoyote ili ulimwengu wa nje usije ukajua yanayoendelea katika nchi au mashirika hayo. Mbinu za nchi hizo zimefananishwa na mtunzi Emmanuel Mbogo na uchawi wa Chidama anaowafanyia wafanyakazi wake vizuu ili kuwazima na kuwanyamazisha. Huu ni unyanyasaji na ukandamizaji wa wafanyakazi wa hali ya juu. Mchawi Chidama ni kiwakilishi cha waajili, viongozi, matajiri, watawala dhalimu na nchi za kimagharibi ambazo huzihadaa nchi changa na watu maskini wa tabaka la chini kuwapunja kwa manufaa yao wenyewe. Chidama anazalisha mali katika shamba lake kwa gharama ndogo mno bila kujali maslahi ya wafanyakazi wake. Huu ni mfano mzuri wa unyanyazaji na ukandamizaji wa wafanya kazi wa wenye nguvu katika nchi zinazoendelea. Matumizi ya taswira hii vilevile ni ya kijazanda kwani yanawakilisha jinsi nchi za kimagharibi zinavyoziteka nchi za Afrika na kuzifanya miliki yao kwa ajili ya uzalishaji mali wao. Nchi za Afrika zinanyakuliwa bila hiari yao na kufanywa koloni bila kupenda.

2.5. Taswira ya Ukombozi katika Ngoma na Nyimbo ya Ng'wanamalundi

Ngoma kwa jina Ngoma ya Ng'wanamalundi inaendeleza taswira na dhima ya ukombozi. Ngoma hii ilifundishwa wachezaji wake kuicheza kwa utaratibu na kwa madhumuni maalumu. Kama ngoma ya kivita, ngoma ya Ng'wanamalundi inachezwa kwa kutumia silaha za jadi kama mishale na mikuki. Ngoma ya Ng'wanamalundi

ambayo ni kinyume na ngoma ya ukandamizaji ya Chidama ni ngoma inayowahamasisha waliodhulumiwa kuhusu hali yao ili kupigania haki zao na kujiweka huru kutokana na mikatale ya unyanyasaji wa wadhalimu. Ngoma hii inaendeleza ukombozi kutokana na udhalimu wa viongozi wanaodhulumu. Mhusika mkuu Ng'wanamalundi wa tamthilia hii anaeleza hivi:

NG'WANAMALUNDI: Nimewaonya tangu mwanzo kuwa haya si mapambano ya binafsi dhidi ya udhalimu. Sio wewe peke yako unayetiririka machozi ya damu hapa kijijini. Watu wengi wamewapoteza ndugu zao kwa mavumba ya zongo. Jukumu la ngoma ya Ng'wanamakundi ni kuleta ukombozi kwa maskini wote. (*Ngoma ya Ng'wanamalundi – Mawaidha ya Ng'wanamalundi uk – 59*)

Ngoma hii imetumiwa kimakusudi na mtunzi kwa ajili ya kujenga dhamira ya ukombozi dhidi ya ukandamizaji na unyonyaji. Ni ngoma inayowashirikisha wote waliodhulumiwa na kunyanyaswa wala sio ya kumtukuza mtu mmoja anayewanyanyasa wenzake. Ni ngoma inayohubiri umoja kati ya nchi zote zinazodhulumiwa kuja pamoja ili kupigana na adui anayewadhulumu ili kujirudishia hadhi na uhuru wao. Ngoma hii haichezwi kwa ajili ya kuburudisha bali kwa ajili ya kuwakomboa waliodhulumiwa na kunyanyaswa kama anavyodhihirisha mhusika Ng'wanamalundi:

NG'WANAMALUNDI: Njoooni tuanze kucheza (*vizuu wanaingia kila mmoja ana mkuki, hata Dude ana mkuki wake*). Ng'wanamalundi.

NG'WANAMALUNDI: (*Anapaaza sauti*) SASA WAKATI UMEFIKA WA KUCHEZA NGOMA YA NG'WANAMALUNDI. (*Vizuu na wengine wanaitikia. Sasa ngoma inapamba moto. Wanacheza hadi wanapagawa hasa wale vizuu ...*)

NG'WANAMALUNDI: Yuko wapi adui!

KIZUU 1: Yuko wapi adui!

NG'WANAMALUNDI: Ua Chidama! Ua!

KIZUU 1: Ua Chidama! Ua!

NG'WANAMALUNDI: Ua Chidama! Ua!

KIZUU 2: Ua Chidama! Ua!

NG'WANAMALUNDI: Damu! Damu! Damu!

KIZUU 3: Damu! Damu! Damu!

(*Ngoma ya Ng'wanamalundi -Ngoma ya Ng'wanamalundi - uk 61*)

Ujumbe wa wimbo na ngoma ya Ng'wanamalundi ni kwa vizuu kumwondoa Chidama ambaye ni kiwakilishi cha udhalimu, unyanyasaji na viongozi walaghai ambao ni chanzo cha kuteseka kwa wananchi wa kawaida kama vizuu katika tamthilia ya *Ngoma ya Ng'wanamalundi*. Katika ngoma hii, vizuu wanapewa hamasisho la asili ya matatizo yao ili waweze kujitambua na kujikomboa kimawazo. Watu na nchi za ulimwengu wa tatu zilizonanyaswa na nchi zilizoendelea wamelinganishwa na kuwakilishwa na vizuu wanaoelezwa katika tamthilia ya *Ngoma ya Ng'wanamalundi*. Mtunzi ana ujumbe kwa mataifa na watu wa mataifa kwamba wanafaa kuja pamoja ili kuweza kupigana vita vya ukombozi dhidi ya unyanyasaji wala si nchi moja tu inayoweza kufanikiwa kujikomboa bila kushirikisha nchi zingine zinazonyanyaswa na nchi tajiri. Hili ndilo hamasisho linalofaa nchi za Afrika na nchi zingine za ulimwengu wa tatu ili ziweze kujikomboa. Pamoja nchi hizo zitaweza kushinda vita dhidi ya udhalimu na unyanyasaji wa nchi tajiri za kimagharibi zinazoendeleza mfumo wa utandawazi unaozinyanyasa nchi maskini kiuchumi, kisiasa na kitamaduni. Katika dondoo hili, utanzu wa ngoma na wimbo wa Ng'wanamalundi umetumiwa kuwasilisha dhamira ya ukombozi inayoingiliana kimwingilianomatini na ujumbe wa ukombozi katika tamthilia za *Mashetani*, *Pungwa* na *Mashetani Wamerudi*.

2.6. Taswira ya Suluhisho la Matatizo ya Nchi za Afrika katika Motifu ya Safari

Taswira ya suluhisho la matatizo ya nchi za Afrika inajengwa kupitia kwa usimulizi nafsi wa mhusika Binadamu katika tamthilia ya *Mashetani* anayefafanua kwamba, nchi za Afrika zinahitaji kuisaka historia yao na kuelewa asili ya matatizo yao. Baada ya kujinyakulia uhuru, nchi za Afrika zilimlaani mkoloni kwa matatizo yaliyokuwa yanamkumba. Hata hivyo baadaye nchi hizi zilitambua kuwa matatizo yao yalitokana na kukosa kupanga na kuweka sera kapambe za kuwawezesha kwenda mbele. Nchi ya Tanzania kwa mfano ilipitisha Azimio la Arusha katika mwaka wa 1967 ili kuanza kupiga sogi maendeleo yao kisiasa, kiuchumi na kijamii (Njogu na Chimera 1999). Mhusika Binadamu anayewakilisha waafrika baada ya uhuru anasema hivi:

BINADAMU: Kosa limefanyika. Sasa lililobaki ni azimio: kosa hili halifanyiki tena ... nina haja na vitu vitatu ... bidii, ari na ukweli. ... Kuna lile lipaswalo kufanywa, na yule apasaye kulifanya. Kuna kitendo na mtendaji ... mtendaji ni nani. (*Mashetani* - Kr 11 – 12)

Nchi za Afrika zilichukua mkondo mbaya wa maendeleo punde tu baada ya kujinyakulia uhuru kama inavyodhihirishwa na mhusika Binadamu katika dondoo la hapa juu anaposema; "kosa limefanyika". Baada ya kutambua kuwa kosa limefanyika, watanzania waliazimia kuutafuta ukweli ili kosa lisifanyike tena. Azimio la Arusha

linakuwa mwamko wa safari ndefu ya kujitafuta na kujisaka ili ajijue yeye mwenyewe na kuelewa historia yake ili aweze kulifanikisha azimio hilo kama asemavyo Binadamu, "Sasa lililobaki ni azimio: kosa hili halifanyiki tena" - (*Mashetani - Kr 11 – 12*). Ni lazima nchi za Afrika zianze kuelewa historia ya taifa lao na maana ya uhuru walioupata kutoka kwa wakoloni kuwa kama asemavyo Binadamu unahitaji; bidii, ari na ukweli na mwafrika anapaswa kutambua na kuelewa wajibu wake na analopaswa kulifanya ili kuendeleza uhuru wa nchi yake. Binadamu anaeleza hivi:

BINADAMU: Mimi ni nani? Mimi-mimi au yeye-mimi anayetaka kuitekeleza azimio hili? (*Mashetani - uk 12*)

Wafrika wanafaa kujitofautisha wao kama nchi huru wanaotaka kujiendeleza na kujitegemea na wakoloni waliowatawala wakati wa ukoloni na wanaodai kwamba wanasaidia nchi za Afrika kujitegemea, "Mimi ni nani? Mimi-mimi au yeye-mimi anayetaka kuitekeleza azimio hili". Wafrika wanahitaji kujielewa wao ni nani na historia ya taifa lao ili kuelewa maana ya uhuru na namna ya kuulinda uhuru wao. Kujielewa na kuelewa maana ya uhuru wa mwafrika ni swala la kufanya safari ndefu kama asemavyo Binadamu:

BINADAMU: Lazima nisafiri, safari ndefu, nikajitafute, nikajisake ili nijijue mimi nani? Ili nijue maana ya kitendo changu. (*Mashetani – uk 12*)

Binadamu anabadilika na kuwa mhusika Kitaru baada ya kujiuliza maswali katika dondoo la hapa juu, "Lazima nisafiri, safari ndefu, nikajitafute, nikajisake ili nijijue mimi nani?" Katika kujisaka, Kitaru anajifungia ndani ili kupekua historia ya jamii yake kwa kusoma vitabu vya historia ya jamii yake kama *Outline of African History*. Ni katika usomaji wake ambapo Kitaru anatambua kwamba baada ya mapinduzi ya 1964 nchini Tanzania, mali ya mabwanyenye wakati wa ukoloni yalitaifishwa na kizazi kipya kinachowakilishwa na baba yake kikayanyakua mali hiyo. Asili ya matatizo ya nchi za ulimwengu wa tatu na watu wake wa tabaka la chini, yanatokana na tamaa ya watu katika uongozi wa nchi kujilimbikizia mali ya umma kwa njia za ulaghai, kunyakua pesa za umma ili kununua magari ya thamani kubwa, kuwaoa wanawake wengi na kufanya anasa zingine afanyavyo baba Kitaru. Safari ya kujisaka kwa wananchi wa kawaida wa Afrika inaonyesha kuwa hali yao mbaya ya umaskini imesababishwa na ukoloni mamboleo.

Aidha, mataifa ya kiafrika yamefungamanishwa kiuchumi, kisiasa na kijamii na mataifa ya wakoloni ambao wanaendeleza ukoloni mamboleo kupitia kwa mfumo wa utandawazi. Kwamba ingawa wafrika wanaazimia kujisimamia na kujitegemea, jahazi

lao haliwezi kuchukua mkondo wanaoutaka kama waafrika kwani kuna nahodha mwingine mwenye nguvu (shetani, kama asemavyo mhusika Kitaru katika tamthilia ya *Mashetani*) anayeliongoza kwingine ambaye ni mkoloni mamboleo (King'ei 1987). Nguvu za ukoloni zinaendelea kuwatenganisha matajiri na maskini. Mhusika Mfaume anasisitiza ukweli huu katika mazungumzo yake na Kitaru kwa kusema ifuatavyo:

MFAUME: ... Juzi hapa, dereva mmoja bwana ... Mara peke yake bwana kachepuka njia akenda kulilaza basi miguu juu chini. Kaulizwa, kwani kasema nini? Kasema, 'Shetani, kazi ya shetani,' Kaona njia mbili ... Mashetani wapo ... lakini tumezibwa macho tu, hatuwaoni (*Mashetani – uk 29*)

Matatizo ya nchi za Afrika yanasababishwa na nchi zingine zenye uwezo mkubwa (uwezo wa mashetani) unaobadilisha mkondo wanaoazimia kuuchukua. Kama asemavyo mhusika Mfaume katika tamthilia ya *Mashetani* na Mhusika Prof. katika tamthilia ya *Mashetani Wamerudi*, mkoloni mkongwe bado yuko, (Mashetani wapo) na anaendelea kuliendesha upogo jahazi la nchi za Afrika. Viongozi wa Afrika kama dereva wa basi aliyelilaza chini basi alilokuwa akiliendesha baada ya kukosa njia na kudai kuwa hiyo ilikuwa kazi ya shetani katika dondoo la hapo juu, pia wameangusha, kukwamisha na kuuendesha upogo uchumi, siasa na utawala wa nchi za Afrika kwa sababu ya athari mbaya ya ukoloni mamboleo unaozingusha nchi za Afrika. Kuanguka kwa nchi za Afrika kwa maneno ya mhusika Mfaume ni kazi ya shetani; "Juzi hapa, dereva mmoja bwana ... Mara peke yake ... kachepuka njia akenda kulilaza basi miguu juu chini... kwani kasema nini? Kasema, 'Shetani, kazi ya shetani,' Kaona njia mbili ... Mashetani wapo". Wakoloni kama mashetani bado wako katika bara Afrika na wanaendelea kukwamiza maendeleo ya nchi za Afrika na kujitegea kwao.

3. Hitimisho

Makala haya yamebainisha na kudhihirisha ya kwamba tanzu za jadi za sanaa za maonyesho za majigambo, ushairi simulizi, nyimbo, ngoma, usimulizi wa kingano na kisakale, hotuba, sogu, malumbano ya utani, mafumbo, mchezo wa kuigiza, tamathali za semi za istitari, jazanda, semi, nahau na methali na tamaduni asili za kiafrika za miuchiza, pungwa, uchawi na uganga zimetumiwa na watunzi wa tamthilia ya Kiswahili kama mbinu ya utunzi ili kujenga taswira zinazoimarisha dhamira za tamthilia hizo. Katika tamaduni za kiafrika, ngoma na nyimbo zilitumika kurembesha sherehe na miviga ya kijamii ambapo waliojumuika walitumbuizwa, waliendeleza na kudumisha utamaduni na historia ya jamii mbali na kukielimisha na kukielekeza kizazi kichanga cha jamii hiyo. Hata hivyo watunzi wa tamthilia ya Kiswahili wametohoa amali hizo za

kijamii kiubunifu ili kuwawezesha kujenga na kuimarisha umbo na dhima katika tamthilia zao

Ebrahim Hussein ambaye ni miongoni mwa watunzi wa kwanza kabisa wa Kiafrika kutunga tamthilia ya Kiswahili amewaathiri watunzi wa baadaye katika utunzi wao kimuundo, kimtindo na katika maudhui kama inavyodhihirika kwa Said Ahmed Mohamed katika tamthilia za *Pungwa* na *Mashetani Wamerudi* na kwa Emmanuel Mbogo katika *Ngoma ya Ng'wanamalundi*. Kuna ukuruba wa kimuundo na kimtindo katika tungo za watunzi Ebrahim Hussein, Emmanuel Mbogo na Said Ahmed Mohamed katika mbinu zao za utunzi. Tanzu za sanaa za maonyesho ya jadi zilizochotwa na watunzi hawa na kutumiwa kama malighafi ya utunzi wa kazi zao na taswira zilizojengwa na tanzu hizo zinadhihirisha mfanano mkubwa wa kimwingilianomatini usiokuwa wa kijali bali uliotokana na athari ya kusoma na kutazama sana kazi za awali za Ebrahim Hussein kabla ya kuandika kazi zao. Mbinu za watunzi hao wote zinadhihirisha mwingilianomatini kati ya kazi zao na ile ya Ebrahim Hussein ya *Mashetani*. Labda ni muhimu kusema kwamba watunzi Said Ahmed Mohamed na Emmanuel Mbogo wa tamthilia za *Pungwa*, *Ngoma ya Ng'wanamalundi* na *Mashetani Wamerudi* wameathiriwa na wamefaidi mbinu za utunzi za Ebrahim Hussein ambaye ni mtunzi wa tamthilia ya awali ya *Mashetani* katika utunzi wao.

Marejeleo

- Abdallah, A. (1998). "Tambiko". Karatasi ambalo halijachapishwa. Zanzibar.
- Hussein, E. (1971). *Mashetani*. Nairobi: Oxford University Press.
- Jauch, H., (2001). *Playing the Globalisation Game: The Implications of Economic Liberation for Namibia*. Labour Resource and Research Institute (LaRRI)
- King'ei, G. K. "Matumizi ya Lugha katika Maandishi ya Ebrahim Hussein". Katika, *Mulika*. (1987: Juzuu 18). Institute of Kiswahili Research. University of Dar es Salaam.
- King'ei, G. K., na Kisovi, C., (2010). *Misingi wa Fasihi Simulizi*. Nairobi: Kenya Literature Bureau.
- Kristeva, J., (1980). *Desire in Language: A semiotic Approach to Literature and Art*. New York: Columbia University Press.
- _____. (1984). *Revolution in Poetic Language*. New York: Colombia University Press.
- Mbogo, E. (1999). *Ngoma ya Ng'wanamalundi*. Nairobi. Standard Textbooks Graphics and Publishing.
- Mohamed, S. A. (1974). *Pungwa*. Nairobi: Longhorn Publishers.
- _____. (2016). *Mashetani Wamerudi*. Barabara ya Sir Apollo Kagga, Kampala; Barabara ya Airport, Remer. Kigali: Spotlight Publishers (EA) Ltd.
- Mugenda, O. M., na Mugenda, A. M. (1999). *Research Methods: Quantitative and Qualitative Approches*. Nairobi: Acts Press.
- Njogu, K. na Chimera, R., (2011). *Ufundishaji wa Fasihi: Nadharia na Mbinu*. Nairobi: Jomo Kenyatta Foundation.
- Ngesa, A. K., Matundura, E. na Kobia J. (2015). "Mwingilianomatini katika Tamthilia za Kiswahili: Mashetani na Kijiba cha Moyo. Katika, Swahili Forum.
- Noordin, M. (2006). "Simulizi maalumu ya Pepo kama ufasiri wa fasihi simulizi". Katika, Njogu, K. et al (Wahariri), (2006). *Fasihi Simulizi ya Kiswahili*. Nairobi. Twaweza communications.
- Offiong, D. A., (2001). *Globalization: Post-Neodependency and Poverty in Africa*. Enugu: Fourth Dimention Publishing Co.
- Ruo, K. R., (1989). Nguzo za ushairi wa Kiswahili. Nairobi: Macmillan Publishers.
- Senkoro, F. E. (1987). *Fasihi na Jamii*. Dar es Salaam: Press and Publicity centre.

Ezra Nyakundi Mose: Mhadhiri mwandamizi wa Isimu, Lugha na Fasihi ya Kiswahi na Lugha nyingine za Kiafrika katika Chuo Kikuu cha Kisii, Kisii, Kenya. Utafiti wake wa sasa ni kuhusu Matumizi ya tanzu za Sanaa za Maonyesho ya Jadi na Utamaduni wa kiafrika katika Utunzi wa Tamthilia ya Kiswahili, Ethinografia, Fasihi Simulizi na Fasihi Linganishi. Barua pepe: ezranyakundi@kisiiversity.ac.ke

Samuel Moseti Obuchi: Mhadhiri wa Isimu, Lugha, na Fasihi ya Kiswahili na Lugha nyingine za Kiafrika katika Chuo Kikuu cha Moi, Eldoret, Kenya. Mtaalamu katika Lugha, Isimu na Fasihi hasa katika masuala ya Matumizi ya Lugha katika mazingira asilia, Lugha na elimu, Pragmatiki, Fonetiki na Fonolojia, Lugha na Mawasiliano, Lugha na Uana, Lugha na Haki, Lugha na Amani, Usemi changanuzi na Isimu Linganishi . Barua Pepe: smobuchi@mu.ac.ke

Mark Mosol Kandagor: Mhadhiri wa Lugha, Isimu na Fasihi ya Kiswahili na Lugha nyingine za Kiafrika katika Chuo Kikuu cha Moi, Eldoret, Kenya. Mtaalamu katika Isimu, Barua pepe: mosolkandagor@gmail.com